Slavernijdiscussie is als een achtbaanrit

Het door een storm verwrongen hek van het Tropeninstituut staat voor kunstenaar Mark Bischof symbool voor onze moeizame omgang met het slavernijverleden. Hij verwerkte het in het kinetische kunstwerk *Fences*. tekst Edo Dijksterhuis, foto's Hugo Rompa

→ **Met het door een storm verwrongen hek van het Tropenmuseum brengt Mark Bischof met *Fences* een ode aan Anton de Kom.**

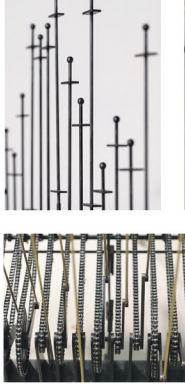

→ **Mark Bischof in zijn atelier met onder meer *Fences 2023* (boven), details daaruit, en ander werk.**

Er lijkt geen einde te komen aan de keldergangen van het ateliercomplex in de Tweede Oosterparkstraat. Weer een hoek om, een branddeur door, langs opgestapelde stoelen, kisten en heel veel doxen met het opschrift 'fragile'. Vroeger zaten hier onder andere de wasserette en wijnopslag van een bejaardenhuis, nu zijn het werkplaatsen van kunstenaars. De raamloze ruimte helemaal achterin is van Mark Bischof (64).

Bischof is bijzonder netjes op zijn plek. Elk stuk gereedschap heeft een vaste plek, nergens is maar een stofje te bekennen, zelfs de lichte geur van smeerolie heeft iets opgeruimds. In het achterste deel van het atelier staat zijn nieuwste werk: *Fences 2023 – een hommage aan Anton de Kom*. "Dit was de enige ruimte die ik nog over had. Het kon daarom niet hoger worden dan 2,5 meter, de hoogte van het plafond. En met de andere afmetingen moet ik in de gaten houden dat ze nog door de deur passen."

Dan is het tijd voor een demonstratie. Met een ratelend geluid takelt Bischof de constructie van stalen buizen, houten panelties, tandraderen en kettingen omhoog. Op het hoogste punt laat hij los en begint alles te bewegen. Een rijsplein gaat op en neer als ruigers in een en cilinder. De schoenenbladen van de luchtrem die de neerwaartse beweging geleidelijk laat verlopen, veranderen door hun snelheid in een grote *blur*. Als de constructie de grond raakt, krijgt een kristallen knikker een zetje en begint hij aan een achtbaantocht langs krullerige bochten en zelfs een looping. De buiten-seconden die seconden geleden nog zijn pad versperden, zijn net op tijd opzij geschoven.

Gestolde beweging

"Het begon met de storm van februari 2022," vertelt Bischof. "Bij het Tropenmuseum viel toen een boom op het hek dat daardoor flink ingedeukt raakte. Ik liep erlangs en was gefascineerd. Ik herkende het verwrongen metaal als gestolde beweging, een vorm die in minder dan een seconde was gemaakt."

Na weken van het kastje naar de muur te zijn gestuurd, belandde Bischof bij Hoets Herkwerk, de eigenaar van de afvalstering die het prima vond dat de kunstenaar het beschadigde geval naar zijn kelder sleepte. Niet lang daarna kreeg hij een hoorbiblothoek cadeau en begon het te gisten in Bischofs hoofd.

"In Woon en werk al sinds 1997 in deze buurt, maak al vele jaren de herdenking bij het slavernijmonument mee. Twee jaar geleden was heel belangrijk, toen burgemeester Halsema namens de stad excuses aanbood. Ik ben sindsdien *Wij slaven van Suriname* van Anton de Kom gaan lezen. Slavernij was voor die tijd een relatief abstract begrip voor mij. Maar wat een grouwelijke geschiedenis! Dat premier Rutte de term 'misdaden tegen de menselijkheid' gebruikte is volledig terecht. Dat nabestaanden van tot slaaf gemaakten anderhalve eeuw hebben moeten wachten op excuses is natuurlijk veel te lang, maar gelukkig is het maatschappelijk gesprek nu op gang gekomen."

Letterhout uit Suriname

Fences staat symbool voor die verandering, zegt Bischof. "De stukjes hout in dit werk zijn afkomstig uit landen waar slavernij een rol heeft gespeeld: Letterhout uit Suriname, Jacaranda uit Brazilië, Zebrano uit Kameroen, Makassar uit Indonesië. Dit is het soort natuurlijke hulphromen waar het de koloniale bezetter om te doen was. Daarom blokkeren ze in eerste instantie de baan van de knikker, staan ze in de weg van verandering."

En zo roepen alle onderdelen van *Fences* associaties op. Ze verhouden met elkaar de economische motieven van kolonialisme, onvrijheid, de afschaffing van slavernij, maar bovenal de nieuwe wind in het maatschappelijk debat. Het gekromde hekwerk van het Tropenmuseum oogt als het bijproduct van een gevangeniuitbraak. De kleine kopie waarvan de spijlen op en neer gaan, ziet eruit als een vermanende kruizen of zwaarden en doet denken aan de kentering van overzeese gebieden die vaak gebeurde met de *Bijbel* in de ene hand en het zwaard in het andere.

Maar de schoepen van de luchtrem laten een 'wind of change' waaien. En dat de knikker op het eind van de baan door een roterend mondstuk telkens ergens anders naartoe wordt geschoten, staat symbool voor de onberekenbaarheid van de toekomst. Of de vrijheid je kunt als kanten op.

"Iedereen kan en mag erin zien wat hij wil," vindt Bischof. "Ik wil geen enkele betekenis opdringen, maar hoop dat *Fences* aanzet tot zelf nadenken en discussiëren."

Bischof maakt al dertig jaar kinetische kunstwerken, maar is oorspronkelijk opgeleid als klassiek cellist. "Er zijn veel overeenkomsten met musiceren," vindt de oorspronkelijke Duitser, die in 1986 kwam studeren aan het Amsterdams conservatorium. "Dat is voor een gedeelte een ambachtelijke opleiding waar je leert omgaan met je instrument als gereedschap. Bovendien gaat muziek net als kinetische kunst over tijdverloop en beweging. De motieven en thema's in mijn werk zijn vergelijkbaar met die van een componiste."

Al tijdens zijn opleiding maakte Bischof voor collega's een opwouwbare kruk, een instrumentkist met een slot dat zich laat bespelen als een klarinet, en andere constructies. "Op een gegeven moment moest ik kiezen: de muziek of dit," zegt hij. "Het werd de kunst. Maar ik geef nog steeds twee middagen per week les."

Dat is voldoende om zijn zeer zuinige leefstijl mee te bekostigen. De rest van zijn tijd besteedt hij aan zijn apparaten, waarvan de constructie al snel maanden aan gestolen tijd kost en in sommige gevallen zelfs jaren. "Het begint met een beeld in mijn hoofd maar ik maak nooit tekeningen. Het werk groeit organisch via trial-and-error. Op de kettingen en tandwielen na maak ik alles zelf. En natuurlijk de kristallen knikkers, die altijd een rol spelen als voertuig van de beweging waar het me allemaal om gaat."

Zwaartekracht zorgt ervoor dat de knikker gaat rollen en blijft bewegen. De enige andere krachtbron die eraan te pas komt, is menselijke spiermassa. "Ik vind het belangrijk dat oorzaak en gevolg duidelijk zichtbaar zijn, de mens als aantrichter van beweging", verklaart Bischof de afwezigheid van motoren. "We hebben tegenwoordig allemaal smartphones en die zijn fantastisch, maar we begrijpen niet wat er zich afspeelt achter het gladde oppervlak van het scherm. Daarmee wordt de deur opengezet voor manipulatie, het bespieden van mensen, verslaving aan algoritmen en wat al niet. De digitale apparaten die ons leven domineren zijn een symptoom van onze verwijdering van de natuur, en van onszelf."

Plek in Slavernijmuseum

Als pleidooi voor de menselijke maat is Bischofs werk altijd al geëngageerd geweest. Maar *Fences* is zijn eerste werk dat ingaat op een maatschappelijk urgent thema. Hij vindt het daarom zelf belangrijk het publiekelijk te tonen, zoals rondom Keti Koti gebeurt in het Werkpaard op de Maartlnkade.

Gewoonlijk nodigt Bischof schoolklassen uit en geeft hij regelmatig rondleidingen in zijn atelier. Een enkele keer is zijn werk museaal getoond, bijvoorbeeld in het Teylers Museum in Haarlem en het Phaeno Science Center in het Duitse Wolfsburg, waar ruim een kwart miljoen mensen zijn reusachtig complexe *Marktrokosmos* kwam bekijken. "Die tentoonstelling duurde negen maanden en het was daarom de mooiste waard om alles af te breken en weer op te bouwen," aldus de kunstenaar, terwijl hij op een bord vol genummerde papierties wijst. "Alles is gelabeld met vier gekleurde stiften, anders krijg ik het nooit meer in de juiste volgorde in elkaar gezet."

Sinds Bischof uit zijn atelier dreigt te groeien en ook begonnen is met nadenken over zijn nalatenschap, heeft hij een stichting opgericht. "Ik maak me hard voor een kinetisch podium, dat wordt toch veel te weinig kinetische kunst gemaakt, maar er is in Nederland geen enkel gespecialiseerde tentoonstellingsruimte. Ik wil mijn werk nalaten als basiscollectie." Maar voor *Fences* maakt hij graag een uitzondering. "Mocht er binnenkort een Slavernijmuseum komen, dan zou dat een heel mooie plek zijn."

Fences 2023: 30 juni t/m 2 juli, 10.00–20.00 uur in het Werkpaard, Maartlnkade 55-c, toegang gratis, www.markbischof.com.

'De stukjes hout in dit werk zijn afkomstig uit landen waar slavernij een rol heeft gespeeld'